

УДК 332.1:330.34

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНКИ ВПЛИВУ ПРОСТОРОВИХ ЧИННИКІВ НА ПРОЦЕСИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Родченко В.Б., д.е.н., доцент, (ХНУ ім. В.Н. Каразіна)

Розглянуті проблеми методології регулювання просторового розвитку національної економіки. Розкриті протиріччя просторового чинника та процесів концентрації економічної активності. Наведені ключові індикатори оцінки просторового розвитку економіки. Визначено орієнтири розвитку системи моніторингу просторового розвитку в Україні. Запропоновані методологічні підходи до оцінки впливу просторового чинника на розвиток національної економіки.

Ключові слова: просторові чинники, національна економіка, соціально-економічний розвиток, просторовий розвиток.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДОЛОГИИ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ФАКТОРОВ НА ПРОЦЕССЫ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Родченко В.Б., д.э.н., доцент, (ХНУ им. В.Н. Каразина)

Рассмотрены проблемы методологии регулирования пространственного развития национальной экономики. Раскрыто противоречия пространственного фактора и процессов концентрации экономической активности. Приведены ключевые индикаторы оценки пространственного развития экономики. Определены ориентиры развития системы мониторинга пространственного развития в Украине. Предложены методологические подходы к оценке влияния пространственного фактора на развитие национальной экономики.

Ключевые слова: пространственные факторы, национальная экономика, социально-экономическое развитие, пространственное развитие.

PROBLEMS OF FORMATION METHODOLOGY IMPACT ASSESSMENT SPATIAL FACTORS ON THE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

Rodchenko V.B., Dr.Hab, Associate Professor, (V.N. Karazin KNU)

The problems of methodology of spatial regulation of the national economy were considered. Disclose the nature of conflict and spatial factors and processes of concentration economic activity. Overview scientific approaches and characteristics evaluation of spatial factors in different areas of the national economy. Overview on the analysis of EU documents set of indicators used for complex socio-economic characteristics of the area. Defined benchmarks monitoring system of spatial development in Ukraine. Methodological approaches to assessing the impact of spatial factors on the development of the national economy were proposed. Approach to assessing disparities in the "people space" and "man-economy" were proposed. The need for further expansion of the system of assessment and alignment mechanisms efficiency of social and economic development units from the lowest level to the national economy as a whole.

Keywords: spatial factors, national economy, socio-economic development, spatial development.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Пошук шляхів удосконалення моделі регулювання соціально-економічного розвитку економіки України є одним із ключових актуальних завдань вітчизняної економічної науки. Перегляд існуючої доктрини зумовлений глобальними трансформаційними процесами епіцентром яких

стала територія України. У суспільстві сформовано запит на формування трансформаційної антикризової економічної доктрини, що забезпечить реалізацію складного завдання ліквідації квазідержавних тіньових моделей в економіці, розбудову прогресивних секторів формування доданої вартості в економіці, підвищення рівня життя переважаючої частини

населення та включення його в управління процесами соціально-економічного розвитку економіки.

Одним з ключових пріоритетів в системі регулювання національної економіки стає просторовий аспект. Пріоритетом соціально-економічного розвитку держави на сучасному етапі є впровадження передового досвіду країн Європи у частині поліцентричного просторового розвитку економіки та забезпечення включеності територій та громадян в процеси соціально-економічної активності. Практичним впровадженням цього пріоритету є реалізація реформи системи місцевого самоврядування та регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На користь актуальності проблематики просторового розвитку свідчить розробка та прийняття низки законів та постанов Кабінету міністрів України. Серед них Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [1], Проект Закону про добровільне об'єднання територіальних громад [2] та інші підзаконні акти.

Проблеми оцінки просторового розвитку розглянуті у роботі [3], де розглядається вплив просторової концентрації населення на соціально-економічний розвиток. Наведені оцінки зон просторового тяжіння міських поселень для Росії та України. Так для Росії навколо малого міста радіус тяжіння становить 50 км, великих міст – 100 км, а Москви і Санкт-Петербурга – 200 км. В Україні внаслідок вищої, ніж в Росії поселенської щільності найбільший радіус тяжіння для м. Києва становить понад 119 км, а для регіональних центрів цей показник коливається від 20 до 70 км.

Проблемі просторового соціально-економічного розвитку приділяється значна увага в стратегії розвитку Європа 2020. [4] Ключовими орієнтирами якої є «розумне», «стійке» та «включене» зростання. Що передбачає приділення значної уваги проблемам просторового вирівнювання процесів соціально-економічного розвитку за рахунок спрямування майже третини бюджету ЄС для на цілі зменшення економічної та соціальної нерівності.

Результатами досліджень фахівців Мінрегіонбуду України розкривають істотний вплив просторового чинника на розбалансованість бюджетної системи [4]: в Україні 11 518 сільських, селищних, міських територіальних громад, з них 10 278 сільських. В 9478 сільських територіальних громадах (92%) менше 3 000 жителів. В 4809 сільських територіальних громадах (47 %) менше 1000 жителів. Бюджети сіл, селищ та міст районного значення майже на 75% складаються з дотації вирівнювання, а у значній кількості цей показник становить від 95 до 99 % від обсягу доходів.

Огляд публікацій, дозволяє констатувати значну багатоаспектну роль просторового чинника

у процесах соціально-економічного розвитку. При цьому, його прямий чи прихований вплив визначає рівень сполучення ключових елементів формування соціально-економічного середовища держави, якими виступають: населення, що є основним споживачем доданої вартості та соціальних сервісів; об'єкти соціальної та побутової інфраструктури та сервісного забезпечення населення; об'єкти виробничого призначення, що виступають у якості місця зайнятості та формування доданої вартості. Крім того, як свідчить досвід розбудови системи управління економікою, просторовий чинник значно впливає на ефективність управлінського механізму та визначає одну із рушійних сил сучасної концепції децентралізації спрямованої на підвищення ефективності системи управління соціально-економічним розвитком за рахунок її «наближення» до місцевих громад.

Виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. З іншого боку, безпосередня увага впливу просторового чинника на соціально-економічний розвиток національної економіки приділяється переважно в галузевих: географічних, транспортних, архітектурно-планувальних та ін. аспектах.

Метою пропонованого дослідження є узагальнення методологічних підходів до оцінки впливу просторових чинників на процеси соціально-економічного розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процеси економічної активності (матеріального виробництва та надання сервісів) як правило потребують безпосереднього контакту людини, в якості отримувача (надавача) сервісів або зайнятості та відчуження праці. Водночас, відмежування людини у просторі є одним із притаманних пріоритетів.

Дуалістична роль просторового чинника проявляється у протиставленні соціально-економічної активності. Розв'язання цього протиставлення визначається пошуком прийнятних компромісів в межах наукового обґрунтування просторових рішень розміщення виробничих об'єктів та об'єктів соціальної інфраструктури.

Посилення протидії просторового чинника зумовлене потребами концентрації (людей, ресурсів, сервісів) для реалізації соціально-економічної активності за рахунок її спеціалізації. Природа процесу концентрації визначається нівелюванням ролі просторового чинника. Наведене дозволяє стверджувати, що високий рівень соціально-економічного розвитку економічних систем визначається можливістю найбільш вдалого та збалансованого просторового сполучення населення, виробництв та структури сервісів.

Результатом протидії наведених факторів є суттєва зміна картини розселення на планеті, що проявляється: у зростанні ролі концентрованих осередків розміщення економічної активності у містах; зменшенні ролі аграрної діяльності, яка орієнтована на простір; зростанні ролі сервісів орієнтованих на нівелювання впливу просторового чинника (транспорт, телекомунікації).

Варто відмітити існування досить детальних досліджень ролі просторового розвитку [6,7], які приходять до логічного висновку про неадекватність традиційного підходу до «...резервування за державними інститутами ролі основних одиниць міжнародно-політичного аналізу». Слід відзначити, що саме зміщення рівня аналізу процесів соціально-економічного розвитку національної економіки до рівня структур локального масштабу дозволяє розкрити альтернативні механізми узгодження процесів соціально-економічного розвитку.

Аналіз стратегічних документів Євросоюзу свідчить про посилення уваги до просторових індикаторів оцінки соціально-економічного розвитку економіки. Для комплексної характеристики соціально-економічного розвитку території, наряду із показниками формування доданої вартості все частіше залучаються наступні показники просторового соціально-економічного розвитку:

- людський розвиток, через характеристики доходу, тривалості життя та рівня освіти населення;
- територіальний капітал, через показники транспортної доступності, освіченості населення та інтернаціональної відкритості, яка у свою чергу складається з оцінок прямих іноземних інвестицій, вантажообігу (переважно морського) та пасажирообігу (переважно повітряного);
- територіальна динаміка, через показники динаміки доданої вартості та динаміки кількості населення.

Такий підхід дозволяє надати інтегровану оцінку соціально-економічного розвитку яка враховуватиме територіальний аспект. На жаль, сучасні перспективи оцінки в Україні таких показників унеможливлені відсутністю адекватної статистичної бази.

За умови продовження інтеграції України в ЄС можна очікувати розширення досліджень в межах проекту ESPON (European Spatial Planning Observation Network) що ґрунтується на розумінні політики територіального розвитку як комплексного процесу, що відбувається на кількох, різних за масштабом рівнях, під впливом різних рішень, які часто суперечать одне одному. Формування аналогічного інформаційного фундаменту в Україні є передумовою забезпечення ефективності управління соціально-економічним

розвитком, що дозволить узгодити задачі політики територіального розвитку.

Однак, на думку автора, поглиблення методологічних аспектів оцінки економічної складової просторового розвитку має відбуватися у інтеграції оцінки соціально-економічного розвитку в системі ключових координат «простір-людина-економіка». Зазвичай, оцінка диспозиції «простір-людина», відбувається на базі показника щільності населення. Цей показник, навіть за належного рівня деталізації є недостатньо інформативним. Проблема полягає у невідповідності природи категорій через високий рівень абстракції використання логіки «простір-людина». Покращити оцінку якості просторового розміщення населення можна за рахунок деталізації логіки до рівня «простір-дорога-людина». Оскільки розміщення населення у просторі відбувається виключно впродовж заселеної дорожньої мережі. Включення показника транспортної мережі до системи оцінок якості просторового розміщення населення дозволить більш якісно оцінювати просторові аспекти концентрації населення.

Оцінка диспозиції «людина-економіка», в переважній кількості випадків відбувається або у вартісному вимірі подушового результату через ділення показника продукту території на кількість населення, або у кількісній оцінці об'єктів соціальної інфраструктури чи бізнесу на одиницю населення. Удосконалення методології оцінки може здійснюватися через аналіз достатності та ефективності використовуваного капіталу бізнесовими структурами на відповідній території. Як приклад можна навести обсяг доданої вартості, які створює одиниця вартості капіталу компанії (галузі). Подальше порівняння цього показника, з урахуванням особливостей галузевої структури даної території дозволить зробити висновок про спроможність виробничого капіталу забезпечувати належну вартість рівня життя для відповідної кількості населення території та обґрунтувати висновки про необхідність залучення додаткового капіталу чи структурних змін в економіці території.

Підводячи підсумок слід вказати, що існуючи проекти документів [2] та відповідні підзаконні акти орієнтовані на децентралізацію системи управління соціально-економічним розвитком національної економіки частково відповідають принципам просторового розвитку. Зокрема можна вказати на присутність в них нормативів забезпечення соціальною інфраструктурою, обмеження мінімальної кількості населення, регламентацією показників доступності, що створює передумови для забезпечення включеного поліцентричного зростання національної економіки. Проте подальшого розширення потребує система оцінки

та механізми вирівнювання ефективності соціально-економічного розвитку територіальних одиниць від найнижчого рівня до рівня національної економіки вцілому. Її реалізація дозволить науково обґрунтувати фундамент для реалізації проектів та програм збалансованого територіального соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
2. Проект Закону про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52379
3. Шульц С.Л. Економічний простір України: формування, структурування та

управління : [монографія]/ Світлана Шульц. – Львів: ІРД НАН України, 2010. – С. 340.

4. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission. – Brussels, 3.3.2010. COM(2010) 2020 final. – 34 р.
5. Презентація законопроектів щодо об'єднання та співробітництва територіальних громад від 13 березня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/3562/Obednannya_spivrobitnuctvo.pdf
6. Макарычев А.С., Глобальное и локальное: меняющаяся роль государства в управлении пространственным развитием / А.С. Макарычев // Политические науки. - 2003,. - №3. - С. 8-27.
7. Минакир П.А. Экономика и пространство (тезисы размышлений) / П.А. Минакир // Пространственная экономика. - 2005.. - №1. - С. 4-26

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.

УДК 332.135

РАЗВИТИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ТРАНСФОРМАЦИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Терновая И.А., к.э.н., доцент (ХНУ имени В.Н. Каразина)

В статье рассмотрена специфика развития стратегического партнерства Украины в условиях региональных интеграционных процессов. На основе количественных характеристик торгово-экономических и институциональных отношений исследованы стратегические партнеры Украины. Выделены кластеры стран стратегического партнерства Украины и предложены приоритетные направления развития двусторонних отношений Украины и Турецкой Республики в контексте трансформации региональных интеграционных процессов.

Ключевые слова: регион, интеграционный процесс, стратегическое партнерство, экономическое сотрудничество, кластерный анализ.

ROZVIТОК СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Тернова І.А., к.е.н., доцент (ХНУ імені В.Н. Каразіна)

У статті розглянуто специфіку розвитку стратегічного партнерства України в умовах регіональних інтеграційних процесів. На основі кількісних характеристик торгово-економічних та інституційних відносин досліджені стратегічні партнери України. Виділено кластери країн стратегічного партнерства України та запропоновано пріоритетні напрямки розвитку двосторонніх відносин України та Турецької Республіки в контексті трансформації регіональних інтеграційних процесів.